

Oppidum Závist – pýcha keltského Boiohaema

Datace: 2. – 1. stol. př. Kr. (mladší doba železná)

Poloha: vrch Hradiště nad Závistí (okr. Praha-západ), 391 m n.m.

Rozloha: 118 ha

Tajemný vrch nad řekami a počátky jeho slávy

Naše největší oppidum, tyčící se nad soutokem řeky Vltavy a Berounky, na jižním okraji Prahy, má pro nás i po dvou tisících letech od svého zániku takový význam, že bylo v roce 1998 prohlášeno národní kulturní památkou. Ovšem učenci si ho všímali již staletí před námi. Václav Hájek z Libočan psal v roce 1541 ve své Kronice české o Hradišti, vysoké hoře nad Vltavou proti zbraslavskému klášteru, kde měl být v jeho volné interpretaci jeden z hradů germánského krále Marboda. V roce 1681 pak zmiňuje Závist Bohuslav Balbín, který mluví o stopách domů a hradeb a nepochybuje o tom, že zde kdysi stávalo významité město, podle okolních obyvatel dílo starých Bójů.

A Balbínovi domněnky potvrdil o několik set let později archeologický výzkum, který zde probíhal systematicky v letech 1963–1989 a přinesl řadu významných poznatků. Ukázalo se, že tu nesidlili pouze Bójové, ale že dominantní vrch lákal k sídlení již od pozdní doby kamenné. V mladší a pozdní době bronzové zde bylo zbudováno velké hradiště kultury knovízské a štítarské. A nedlouho po nich, v první polovině 6. stol. př. Kr., se magický výhledem nechali lákat i první Keltové a založili na vrchu menší neopevněnou osadu, čímž zahájili první slavnou éru tohoto místa. Až do počátku 4. stol. př. Kr. zde pak postupně budovali nejen rozsáhlý sídelní areál, ale také mohutně opevněný a sakrální areál na akropoli s velmi vyspělou kamennou architekturou, jejíž ruiny jsou tu pod zemí ukryty dodnes. Na základě archeologických výzkumů se ukázalo, že stavitelé tohoto přepychového okrsku se museli inspirovat na jihu, a to nejpravděpodobněji etruskými vznosnými chrámy. Po dobu asi 170 let tak byla Závist jedním z nejvýznamnějších míst na našem území, kde se koncentrovala moc a bohatství. Nic však netrvá věčně, a tak spolu s krizí tehdejšího středoevropského světa na počátku 4. stol. př. Kr. zaniká a v ruiny se proměňuje i hradiště na Závisti. Ne však na dlouho...

Zrození prvního oppida

Z troskek zaniklé moci tehdejších knížat ještě nějakou dobu těžili lupiči i obyvatelé z okolí, rozkrádali, co zbylo, a záměrně ničili místa pro ně dávného kultu. Od počátku 2. stol. př. Kr. zde však opět začíná bujet stavební aktivita, čímž vzniká nejstarší a také největší české oppidum. Jako místo pro takové centrum je totiž Závist ideální, neboť poskytuje rozhled do široké krajiny, kontrolu nad soutokem dvou významných vodních toků, cenné zdroje nerostných surovin (hlavně zlata a železa) v širším okolí a také příznivé mikroklima. A fakt, že zakládané oppidum vyrůstalo na dosud patrných ruinách staršího hradiště, tedy místa se slavnou a mocnou minulostí, jistě také udělal své.

A tak stavitelé, patrně někdy okolo roku 175 př. Kr., budují první dřevohlinité linie opevnění, okolo celého vrcholu kopce, čímž vytvářejí uzavřený areál o rozloze asi 35 ha s jednou hlavní branou na jihovýchodní straně kopce, dnes zvanou brána D. Dovedete si představit, kolik práce jim musela dát jen tato samotná hradba? A přesto se tamní Keltové nezalekli a na konci 2. st. př. Kr. v budování pokračují, hradbu rozšiřují a postupně tak dosahují opevněné plochy celých 100 ha!

Uvnitř majestátních hradeb se skrývalo množství domů, hospodářských staveb i dílen. Doložena je zde výroba textilu, kovářských výrobků i keramiky. Vzhledem k tomu, že se jednalo o mocenské centrum, se zde samozřejmě našly také předměty velmi luxusní, jako sklo, bronzové nádoby a šperky dovážené z jihu a samozřejmě také zlaté a stříbrné mince. Ale ani okolí oppida nezůstalo nevyužito, takovýto kolos s předpokládaným počtem obyvatel v rámci jednoho až tří tisíc musel mít také vysoké nároky na potraviny. Proto i širší vesnické okolí patrně sloužilo jako hospodářské zázemí oppida a bylo pověřeno pravidelnými dodávkami k životu potřebných surovin.

Každá sláva jednou končí

Žádné slavné období nemůže trvat věčně, a tak i nad Závistí se po začátku posledního století př. Kr. začínají stahovat pomyslné mraky. Zdá se, že svými obrovskými nároky a také přitahováním venkovského obyvatelstva narušilo oppidum udržitelný hospodářský systém regionu a životaschopnost centra byla ohrožena. K oppidům se také začínají stahovat první příchozí germánské skupinky ze severních Čech, což dokládají nálezy germánských šperků i keramiky na samotných oppidech.

Tušení nestabilní situace vedlo obyvatele Závisti k poslednímu vzepjetí stavebních sil, k přestavbě opevnění a jeho rozšíření na neuvěřitelných a také finálních 118 ha kamenitohlinité hradby. Bohužel ani to už nepomohlo k udržení zdejší moci, pod silicím tlakem Germánů začali Keltové opouštět svá centra. Také Závist neunikla tomuto nezvratnému osudu. Postupné opouštění kolem poloviny 1. stol. př. Kr. a následný požár, způsobený patrně germánským vpádem, nadobro ukončily existenci někdejší keltské pýchy. Jak Germáni, tak později i Slované se zde snažili v malém měřítku vyvíjet sídelní aktivitu, ovšem již nikdo zde nikdy nedosáhl takové úrovně, na kterou vrch zkulturnili Keltové.

Oppidum Hrazany

Datace: 2. pol. 2. stol. př. Kr. – 30.–20. léta př. Kr. (mladší doba železná)

Poloha: sedlo mezi vrchy Doubí a Červenka nad Slapskou přehradou (okres Příbram), 320–340 m n.m.

Rozloha: 39 ha

Oppidum mezi dvěma vrchy

Malebná krajina na pomezí jižních a středních Čech, protkaná vodními toky Vltavy a potoka Mastníku, se již v pravěku musela zdát jako stvořená k osídlení. Plocha klidného sedla pozdějšího hrazanského oppida také proto nese stopy mnoha pravěkých kultur, avšak souvisleji a déle byla poprvé osídlena až na konci starší doby železné, zhruba mezi léty 550 a 460.

Nejvýraznější aktivitu tu však vyvíjeli až Keltové, kteří zde okolo poloviny 2. století př. Kr. začali budovat oppidum. Plochu si pomocí systému fortifikací rozdělili do čtyř částí: na severním svahu vrchu Červenka se nacházelo předhradí s vedlejší branou, přímo na vrcholu Červenky pak hlavní osídlení a hlavní brána, sedlo kolem současné Hrádnice tvořilo střední část osídlení a svahy vrchu Doubí areál uzavíraly ze severu a severovýchodu. Celkově si místní obyvatelé opevnili kamennými a dřevohlinitými hradbami plochu o rozloze 39 ha. To se v porovnání s našimi většími oppidy, jako jsou Stradonice nebo Závist, sice nezdá mnoho, ovšem při představě postupného budování mohutných fortifikací holýma rukama tuto opevněnou rozlohu jistě dokážeme ocenit.

Malé ale sofistikované

Nejen velká oppida měla propracovanou sídelní strategii. O tom svědčí i komplex hrazanských cest. Vedly sem z okolí nejméně čtyři, využívající brody přes Vltavu a vstupující do šesti bran. Uvnitř oppida se cesty větvily směrem k jednotlivým dvorcům a byly misty dokonce dlážděny nebo vysypány šterkem.

I architektura Hrazan byla promyšlená. Domy se srubovou nebo kůlovou konstrukcí a vypletenými stěnami byly seskupeny do dvorcové zástavby, která byla stabilizována po tom, co prvotní zástavba lehla popelem. Čemuž se nemůžeme divit, neboť domy měly uvnitř často otevřené ohniště nebo pece. Jsou zde také doloženy kovolitecké, kovářské a šperkařské dílny, pravděpodobnost požáru tedy byla značná. Ale nejen mužská řemesla zde kvetla, podle nálezů hliněných závaží tkalcovských stavů, přeslenů (pomůcek k předení), jehel a šídel lze předpokládat, že se tu rozvíjela také výroba textilní.

věnovat svým řemeslům a zajišťování důležitých surovin. Snad jen další menší požár u jedné z bran, který mohl být vyvolán cizím útokem (o němž bohužel více nevíme), mohl narušit tuto poklidnou existenci hrazanského oppida. Ta plynula až do 30. – 20. let před přelomem letopočtu, kdy byl celý areál svými obyvateli klidně opuštěn. Kam se tito hrazanští Keltové podělili? To se dnes už asi nedozvíme, nechali nám po sobě jen množství překrásných řemeslných skvostů...

Co zde ovšem bylo stěžejní, bylo zlato. Poloha Hrazan na okraji zlatonosného jílowského pásma byla totiž nejspíše jedním z důvodů založení oppida. Rýžování zlata tedy bylo patrně jedním z významných zaměstnání místních obyvatel.

Klidná existence, klidný zánik

Celkový příběh hrazanského oppida se nám zdá ve srovnání s ostatními prostě poklidný. Až na výše zmíněný požár, datovaný na rozhraní 2. a 1. st. př. Kr., bylo oppidum během pěti stavebních fází postupně budováno a rozšiřováno, přičemž se zdejší obyvatelé mohli

STŘEDOČESKÁ OPPIDA

www.cestyarcheologie.cz

Oppida jako vrchol vývoje

Co si pod pojmem oppidum vlastně představit? Název vznikl z latin- ského terminu ob pedes, který značil místo, které bylo potřeba obejít z důvodu jeho ohrazení. Termín oppidum se tedy používá pro opevněná sídliště, u nás vždy na vrcholcích kopců, a to konkrétně pro 2. a 1. stol. př. Kr. Je to období mladší doby železné, tzv. doby laténské, která je spojována s Kelty.

Není snadné najít jednotnou charakteristiku oppid. Různí se jak jejich velikost, tak i nálezy na nich učiněné. Obecně lze ale říci, že na op- pidech se koncentrovala řemeslná výroba, obchod i elitní společenské vrstvy. Živit takovéto centrum však muselo být pro jeho hospodářské zázemí nesmírně náročné. Možná i tento ekonomický aspekt byl jedním z důvodů, proč oppida po poměrně krátké době své existence před přelomem letopočtu zanikla.

Vydejte se s námi za poznáním jedněch z nejslavnějších míst keltských Čech přímo do terénu a nechte se unést géniem loci dávných dob. Díky informačním tabulím, rozmístěným v různých částech oppid, se dozvíte, na kterých místech probíhaly archeologické výzkumy, co všechno odhalily a jak mohly celé areály vypadat před více jak dvěma tisíci lety.

Oppida jako vrchol vývoje

Oppidum Stradonice – Keltské panství nad Berounkou

Datace: pol. 2. stol. př. Kr. – 50/30 př. Kr. (mladší doba železná)
Poloha: vrch Hradiště u Stradonic, 380 m n.m.
Rozloha: 90,3 ha

Jak se Stradonice staly hvězdou české archeologie?

Nejslavnější české oppidum vstoupilo do moderní vědy 2. srpna 1877 jako „největší archeologický objev Evropy od dob nález hallstattského pohřebiště a švýcarských nákolních staveb“, a to díky náhodnému nálezu 200 kusů zlatých keltských mincí. Událost, která by dnes byla šťastným dnem archeologie, však tehdy způsobila nenahraditelné ztráty. Nález totiž rozpoutal naprostou „zlatou horečku“, mající za následek nekontrolovatelné drancování lokality skupinkami místních obyvatel, hledači pokladů a nájemných sil obchodníků se starožitnostmi. Podle dobových zpráv zde denně kopalo až 300 lidí, kterým se bohužel podařilo vybrat a rozprodat obrovské množství bronzových, železných, zlatých, skleněných a keramických artefaktů, kterých by si dnes naše věda tolik cenila. Zájem o předměty ze Stradonic byl tak velký, že se dokonce začaly vyrábět falzifikáty.

Naštěstí (sic o něco později, ale přeci) se do výzkumu a získávání nálezů od sběratelů pustili také první profesionální čeští archeol- ogové, a tak dnes mnoho místních nálezů můžeme spatřit ve sbírkách významných evropských muzeí, jako je Vídeň, Ber- lín nebo Drážďany. Nejrozsáhlejší sbírku stradonických artefaktů má samozřejmě naše Národní muzeum. Zasloužil se o ni Josef Ladislav Píč, který na Stradonicích na počátku 20. století prováděl archeologický výzkum, jenž byl jedním z nejvýznamnějších výzkumů celého století. Na základě zde objevených předmětů pak v roce 1903

vydal knihu Hradiště u Stradonic, která byla druhým svazkem slavných a rozsáhlých Starožitností země České. O významu této publikace a celé lokality vůbec svědčí fakt, že francouzský archeolog Joseph Déchelette, který tehdy zkoumal fran- couzské oppidum Bibracte, se naučil česky, aby mohl knihu přeložit a poznatky J. L. Píče tak využít pro poznání keltské minulosti svého národa.

Co odhalil moderní výzkum?

Od té doby až dodnes zájem o Stradonice už v podstatě neopadl. Po profesoru Píčovi pokračoval ve výzkumu Albín Stocký, dlouholetý přednosta pravěkého oddělení Národního muzea a profesor prehistorické archeologie a etnologie. Soustředil se na méně poškozené části hradiště, kde se mu podařilo archeologicky doložit nejméně dvě brány. Toto potvrdil i pozdější výzkum Archeologického ústavu AV ČR, vedený Alenou Rybovou a Petrem Drdou. Ti ještě podrobněji prozkoumali nejen již dvě známé brány a přístupovou cestu, ale také studny, cisterny a hospodářské a obytné objekty, uspořádané do přehledného systému dvorů. Celý areál byl chráněn mohutným, přesto však sofistikovaným opevněním. To mělo po- dobu zdi z nasucho kladených kamenů mezi dřevěnými kůly, na kterou navazovalo hlinitokamenité valové těleso s vnitřní dřevěnou konstrukcí. Tento typ hradební zdi nebyl používán jen na našem území, ale po celé střední Evropě. Stradonice se tak v té době jistě svou mocí i významem vyrovnaly i svým vzdálenějším keltským sousedům!

Bádání z oblohy

I dnes stradonické oppidum poutá pozornost archeologů. Díky moderním nedestruk- tivním metodám ho však mohou zkoumat tak, aby nadále nemuseli narušovat už tak křehké terénní situace. Tzv. letecká archeologie (tedy archeologické pozorování krajiny z ptačího pohledu) zachytila ve vzrostlé vegetaci stopy po dalších zatím neprokopaných historických objektech, které je možno zkoumat pomocí geofyzikál- ních metod a měření, opět bez zásahu pod zem. Tato ochrana je naprosto nutná, protože nejen minulí lovci pokladů, ale i ti současní, vyzbrojení detektorem kovů, si stále Stradonice vybírají jako svůj cíl, a připravují nás o naše kulturní dědictví. A to přeci nemůžeme dopustit!

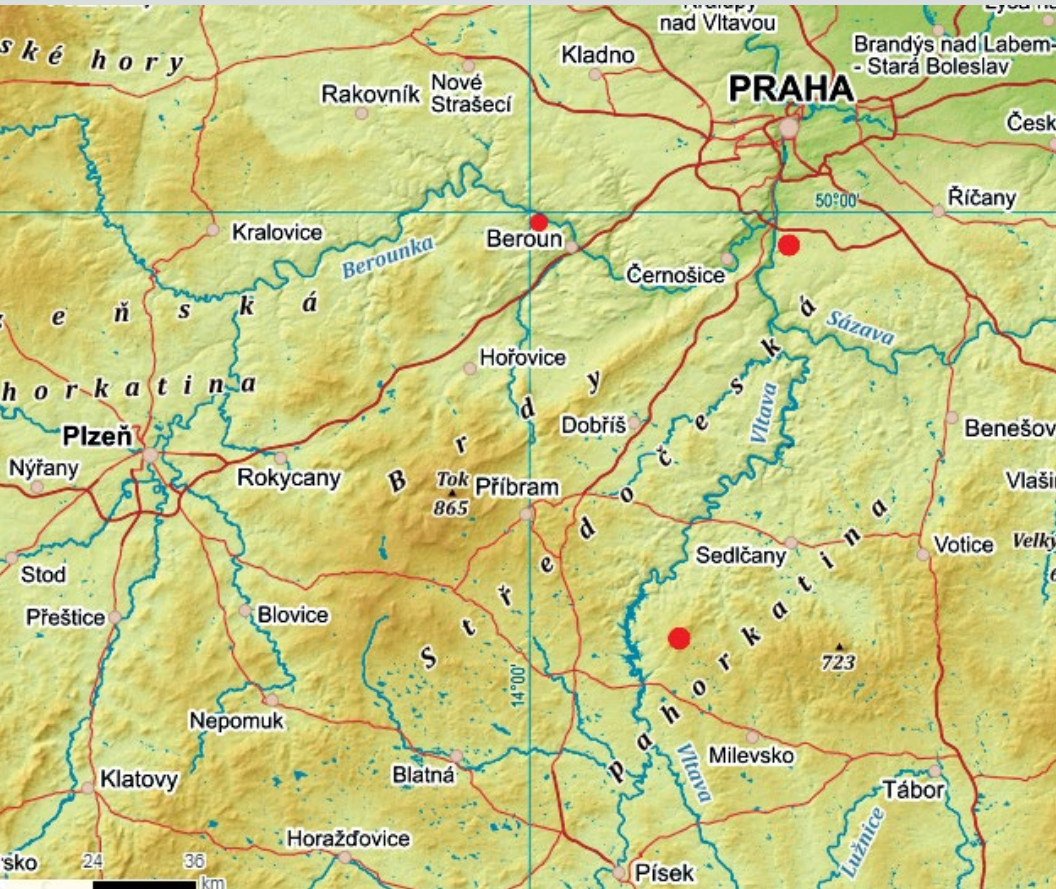

Chráníme svou minulost

Naše oppida jsou mezinárodním pojmem a trvalou kulturní hodnotou, mající význam pro celou zemi. Dosud je na nich zachována řada neporušených situací, které jsou pro pochopení funkce a struktury tak rozsáhlých útvarů velmi důležité. Lokality je nutné uchovat, protože jsou v plném smyslu slova národní kulturní památkou a připomínají nám slavnou minulost naší země.

Chcete vědět více? Přečtěte si:

Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.
Drda, P. – Rybová, A. 1998: Keltové a Čechy. Praha.
Waldhauser, J. 20012: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha.

Oppidum Stradonice – Keltské panství nad Berounkou